

DOI 10.31558/2307-2318.2019.3.2

УДК 658:330.1

Ситник Л.С., д.е.н., професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ТЕХНІЧНОГО ООНОВЛЕННЯ ВИРОБНИЦТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНА

Розглянуто теоретичні аспекти економічної доцільності інвестування в обладнання для оновлення виробництва та їх практичне значення. Охарактеризовано макроекономічну ситуацію в Україні, структуру капітальних інвестицій за джерелами фінансування і видами активів, сучасний стан інвестування в основні засоби, роль і призначення амортизації у відтворенні та оновленні основних засобів. Вказано на можливість застосування зарубіжного досвіду фінансування процесів оновлення виробництва через знижки з податку на прибуток підприємства, дозвіл на створення фондів спеціального призначення для фінансування інвестиційних програм, податковий інвестиційний кредит, прискорену амортизацію.

Зроблено висновок, що для максимізації використання амортизаційного ресурсу на потреби оновлення основних засобів необхідно здійснити відповідне нормативно-правове регулювання в Україні.

Ключові слова: капітальні інвестиції, відтворення та оновлення основних засобів, амортизація, амортизаційні відрахування.

Сытник Л.С.

ИНВЕСТИЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОЦЕССОВ ТЕХНИЧЕСКОГО ОБНОВЛЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВА: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И УКРАИНА

Рассмотрены теоретические аспекты экономической целесообразности инвестирования в оборудование для обновления производства и их практическое значение. Охарактеризовано макроекономическую ситуацию в Украине, структуру капитальных инвестиций по источникам финансирования и видов активов, современное состояние инвестирования в основные средства, роль и назначение амортизации в воспроизводстве и обновлении основных средств. Указано на возможность использования зарубежного опыта финансирования процессов обновления производства путем использования скидок с налога на прибыль предприятия, разрешения создания фондов спецназначения для финансирования инвестиционных программ, налогового инвестиционного кредита, ускоренной амортизации.

Сделан вывод о том, что для максимизации использования амортизационного ресурса на потребности обновления основных средств необходимо осуществить в Украине соответствующее нормативно-правовое регулирование.

Ключевые слова: капитальный инвестиции, воспроизводство и обновление основных средств, амортизация, амортизационные отчисления.

Sytnyk L.

INVESTMENT SUPPORT OF TECHNICAL RENEWAL OF PRODUCTION PROCESSES: FOREIGN EXPERIENCE AND UKRAINE

Theoretical aspects of economic expediency of investment in equipment for production renewal and its practical significance are considered. The macroeconomic situation in Ukraine, Structure of capital investments by the sources of funding and types of assets, current state of investment in fixed assets, the role and purpose of depreciation in the reproduction and updating of fixed assets are described. The possibility to use foreign experience in financing production renewal processes by using discounts from the income tax of the enterprise, permission to create funds of special forces to finance investment programs, tax investment credit is indicated, accelerated depreciation.

It has been concluded that to maximize the use of the depreciation source for the needs of asset renewal it is necessary to implement appropriate regulatory and legal regulation in Ukraine.

Keywords: capital investments, reproduction and renewal of fixed assets, depreciation, depreciation charges.

Актуальність і постановка проблеми. Макроекономічна ситуація в Україні не є стабільною. Після падіння ВВП у 2014-2016 роках і високих темпів інфляції у 2014-2015 роках спостерігаються низькі темпи відновлення економіки у 2017-2018 роках (табл. 1). При цьому відсутнє зростання промислового виробництва. Частка державного боргу до ВВП дещо знизилася у 2018 р., але знаходиться на критично високому рівні. Хронічний від'ємний баланс зовнішньої торгівлі товарами та послугами України у 2018 році, зведений з дефіцитом у 8,8 млрд. доларів США, що є показником нестабільності фінансово-інвестиційної системи та неефективності реформ.

Таблиця 1

Динаміка показників державного і гарантованого державою боргу

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП України, млрд дол США	136,4	163,1	175,8	183,3	131,8	90,6	93,3	95,3	130,8
Реальне зростання промислового виробництва, %	11,2	7,6	-0,5	-4,3	-10,7	-13	2,4	-0,1	-2,2
Державний і гарантований державою борг, млрд дол. США	39,7	54,3	59,2	64,5	73,0	69,8	65,5	76,3	77,1
Державний і гарантований державою борг, % до ВВП	39,9	36,4	36,7	39,9	69,4	79,1	81	73,1	60,9
Сальдо торгового балансу, млрд. дол. США	-3,9	-10,1	-14,4	-15,6	-4,6	-1,7	-5,5	-2,6	-8,8
Інфляція в Україні, %	9,1	4,6	-0,2	0,5	24,9	43,3	12,4	13,7	9,8

Подолання кризових явищ, забезпечення стабільного економічного зростання вимагає масштабного технічного оновлення виробництва. Узагальнення статистики по багатьох країнах показує, що зростання частки інвестицій у ВВП на 1 в.п. сприяє збільшенню темпів економічного зростання на 0,2 в.п., зайнятості – на 0,3 і скорочення інфляції – на 1 в.п. [1, с.58].

В Україні обсяг ПІІ має стійку тенденцію до скорочення (табл. 2) [2].

Кошти в Україну надходять з найбільш популярних офшорних центрів (Кіпр, Велика Британія, Нідерланди), яким віддають перевагу вітчизняні підприємці. З урахуванням реальності надходжень ПІІ у 2-2,3 рази менше від офіційних показників. Зараз 0,7-1,5% від ВВП, що значно менше показників в країнах, що розвиваються, де ПІІ акумулюються на рівні 3-12% від ВВП [3]. Закордонні джерела інвестиційного оновлення технологій в Україні не мають суттєвого значення.

Таблиця 2

Інвестиції в економіці України за 2010-2018 роки

	2010	2015	2016	2017	2018
Щорічні ПІІ, млрд. дол. США	6,5	3,0	3,4	2,3	3,16
Відсоток ПІІ до ВВП України, %	4,2	3,4	3,5	2,4	2,5
Капітальні інвестиції у вітчизняну економіку, млрд. грн	0,158	0,251	0,326	0,413	0,526

Джерело: [2]

Україна за роки незалежності проводила регресивну політику руйнування власного технологічного потенціалу і перетворилася на інвестора західного світу у вигляді багатомільярдного нелегального вивозу капіталу. Одночасно зі скороченням обсягів інвестування структура напрямів інвестування за видами активів залишається незмінною (будівництво у 2018 р. -38,2%, машини, обладнання - 36,2%, транспорт - 13,1%), що свідчить про звужене відновлення виробництва на застарілій технічній основі і десята частина капітальних інвестицій припадає на капітальний ремонт.

Значні темпи інфляції, відсутність ефективної системи безпечного ведення бізнесу, нерозвиненість фінансового і фондового ринків обумовлюють невеликий розмір капітальних інвестицій у вітчизняну економіку.

Це призводить до старіння і зношення основних засобів та інфраструктури України. Ступінь зносу основних засобів у 2018 р. становить 60,6% по Україні, а в промисловості 66,4%. Загрозлива зношеність обладнання у постачанні електроенергії, газу, пари – 73,7%; теплових, каналізаційних, водопостачальних мереж – 77,4%. Зростаюча кількість техногенних катастроф відбувається за несприятливої тарифної політики держави в умовах обмеженості фінансових ресурсів місцевого самоврядування для інвестицій в інфраструктуру. У зв'язку з цим у науковій літературі посилюється інтерес до виявлення ролі амортизації як власного ресурсу фінансування відтворення та оновлення основних засобів.

Питанням ролі амортизації з позиції амортизаційної політики, обґрунтування поживлення інвестиційних процесів присвячено праці С.Кафки, Л.Лазебник, М.Могилової, В.Островецького, Д.Трачової, Н.Швець [4-8]. Однак пропозиції Н.Швець, М.Могилової щодо запровадження в господарську практику керованої амортизації та агресивної амортизаційної політики для активізації інноваційних процесів не вирішують проблему оновлення основних засобів.

Полеміка з приводу природи амортизації ведеться з середини XIX ст. Різний переказ терміну заклав дві концепції амортизації основних засобів: економічну (витратну) та фінансову. В Україні в бухгалтерських і податкових нормативних документах на законодавчому рівні закріплено економічну концепцію амортизації, яка не ґрунтується на потребах відтворення основного капіталу, а є компенсацією раніше здійснених вкладень в об'єкти, що амортизуються. З 1992 р., коли припинили свою чинність законодавчо-нормативні акти радянських часів щодо механізму використання

амортизаційних відрахувань, амортизаційний фонд не формується і не є власним джерелом фінансування інвестицій. Як наслідок, грошовий потік, який надходить підприємствам у вигляді амортизації основних засобів, не набирає цільових інвестиційних ознак. Питома вага амортизаційних відрахувань у джерелах фінансування капітальних інвестицій за 2011-2017 рр. у середньому становить 11,4% (табл. 3).

Таблиця 3

**Капітальні інвестиції у промисловість за джерелами фінансування
за 2011-2018 роки**

Показники	Роки									
	2011		2015		2016		2017		2018	
	у фактичних цінах, млн. грн.	у %	у фактичних цінах, млн. грн.	у %	у фактичних цінах, млн. грн.	у %	у фактичних цінах, млн. грн.	у %	у фактичних цінах, млн. грн.	у %
Усього	259932,3	100	251154	100	326164	100	412812,7	100	526341,8	100
у тому числі за рахунок:										
коштів державного бюджету	18394,6	7,1	6114,5	2,4	7468,9	2,3	14324,6	3,5	21036,7	4,0
коштів місцевих бюджетів	8801,3	3,4	12423,2	5	23225,1	7,1	38175,9	9,2	45743,1	8,7
власних коштів підприємств і організацій	152279	58,6	169258	67,4	226398,9	69,4	288644,2	69,9	375309,1	71,3
з них амортизаційних відрахувань	26175,7	10,1	33987,8	14	36055,8	11,0	42519,7	10,3
кредитів банків та інших позик	42324,4	16,3	18299,5	7,3	23249,5	7,1	21826,9	5,3	35299,8	6,7
інших джерел фінансування	21272,6	13,7	45059,2	17,9	45821,3	14,1	49841,1	12,1	48953,1	9,3

Повна інформація про використання в Україні амортизаційних відрахувань в операційній або інвестиційній діяльності підприємств є невідомою. Підприємства можуть їх витратити на поповнення оборотних коштів або вилучати з обігу. Щорічні статистичні бюлетені Державної служби статистики України «Основні засоби України» надають інформацію про амортизацію (знос) основних засобів за рік у вартісному вимірі. В середньому за 2011-2017рр. обсяг амортизації основних засобів у 6 разів перевищив обсяг капітальних інвестицій, профінансованих за рахунок амортизації (табл. 4). Але відсутнє державне статистичне спостереження про освоєння підприємствами капітальних інвестицій за рахунок сум амортизації.

Мета статті - виявити теоретичні аспекти економічної доцільності інвестування в обладнання для оновлення виробництва та оцінити можливість застосування зарубіжного досвіду фінансового забезпечення процесів відтворення та оновлення основних засобів.

Основний зміст. Створення нових основних виробничих фондів шляхом капітальних вкладень, технічне оновлення виробництва відносяться до числа

найскладніших економічних завдань. У них переплітаються і спірні питання теорії ефективності капітальних вкладень, виявлення призначення та ролі амортизації, нарахування й використання амортизації, проблеми технічної політики, і завдання розподілу капітальних вкладень, а також ресурсів за двома напрямками – на розширення і оновлення виробничого апарату.

Таблиця 4

Показники амортизації основних засобів і капітальних інвестицій, профінансованих за рахунок амортизаційних відрахувань, в Україні

Показники	Роки													
	2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017	
	у фактичних цінах (млн. грн.)	у %	у фактичних цінах (млн. грн.)	у %	у фактичних цінах (млн. грн.)	у %	у фактичних цінах (млн. грн.)	у %	у фактичних цінах (млн. грн.)	у %	у фактичних цінах (млн. грн.)	у %	у фактичних цінах (млн. грн.)	у %
Амортизація основних засобів за рік	118994,1	100	146582,1	100	185718,6	100	165064,6	100	199760,9	100	271805,5	100	243939,7	100
Капітальні інвестиції, профінансовані за рахунок амортизаційних відрахувань	26175,7	22	25799,9	17,6	27654,2	14,9	25851,8	15,7	33987,8	17	36055,8	13,3	42519,7	17,2

Внутрішні фонди формуються за рахунок грошових потоків від поточної підприємницької діяльності, а також продажу частини активів. Внутрішній грошовий потік обчислюється як прибуток після оподаткування плюс амортизаційні відрахування. Нетто грошовий потік становить ту частину прибутку разом з нарахованою амортизацією, яка направляється на інвестиції та поповнення резервів.

Підприємство будь-якої форми власності формує свої грошові фонди за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел. Рух фондів відбивається у фінансовому документі «Зміна фінансової позиції». Схему руху фондів і перетворення їх в джерела покриття витрат підприємства представлено на рис. 1.

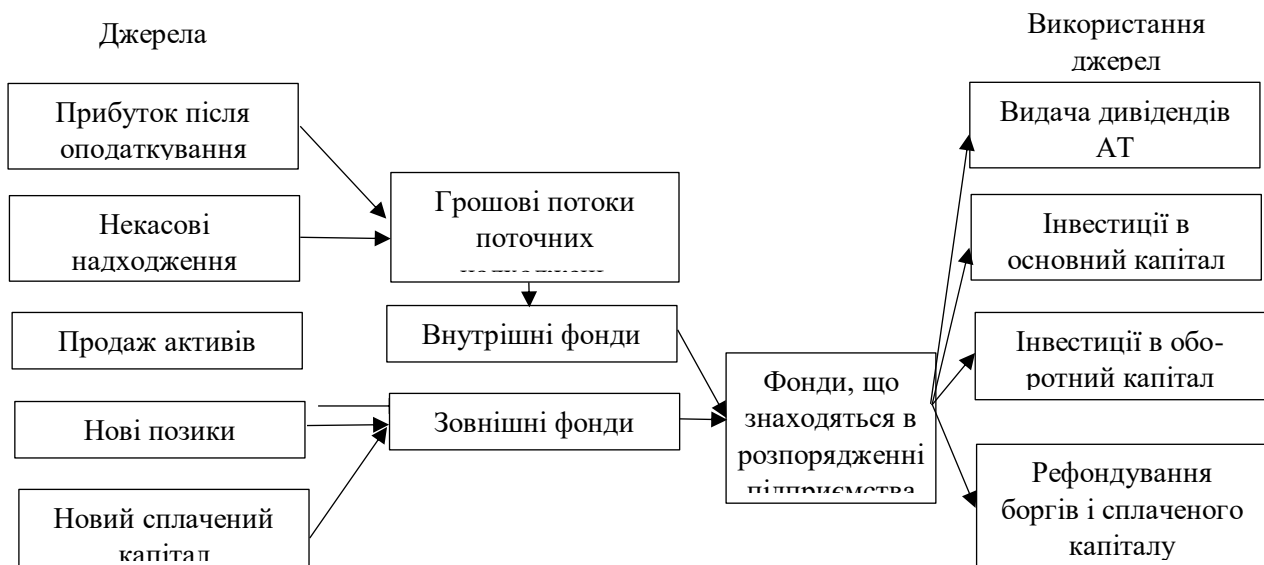

Рисунок 1 - Рух фондів і перетворення їх в джерела покриття витрат підприємства

Поповнення внутрішніх фондів за рахунок продажу активів має епізодичний, випадковий характер. Зовнішні фонди підприємство отримує шляхом:

- 1) позики (випуску облігацій, отримання субсидій в кредитних організаціях);
- 2) збільшення сплаченого капіталу, тобто капіталу власників.

Фонди, що знаходяться в розпорядженні підприємства, використовуються:

- 1) на виплату дивідендів по акціях;
- 2) інвестиції в основний капітал;
- 3) інвестиції в оборотний капітал;
- 4) погашення боргів або викуп акцій.

Здатність підприємства формувати фонди за поточними операціями в часі відділена від інвестування фондів. Створення нових капітальних ресурсів вимагає часу і коштів. Під час створення нового капіталу потрібні кошти для фінансування витрат виробництва. Воно має витратити ці кошти сьогодні в розрахунок на отримання майбутніх доходів, обумовлених використанням капіталу для збільшення виробництва. Суть рішення завдання по створенню нового капіталу – порівняння витрат, пов'язаних з відмовою від частини доходів для фінансування проекту по створенню капітальних активів, який буде здійснюватися в певний період часу, і доходів по закінченні цього терміну.

Щоб зрозуміти, як створюються і змінюються фонди, необхідно досліджувати витрати, пов'язані зі створенням нового капіталу, і вигоди від цього. Інвестування – це процес поповнення або додавання капітальних фондів; являє собою приплив нового капіталу в даному році. Капітальні фонди "зношуються" у виробництві і повинні замінюватися. Якщо нові придбання капіталу менше, ніж фізичний знос існуючих капітальних фондів, інвестиції в даному році будуть виражатися від'ємною цифрою.

Підприємства здійснюють інвестиції, оскільки новий капітал дозволяє їм збільшувати свої прибутки. При інвестуванні підприємство має вирішити, чи буде за певний час збільшення прибутків, принесене інвестиціями, більше вартості витрат. Альтернативною вартістю інвестування деякої кількості грошових одиниць буде ринковий відсоток з капіталу, узятий по сумі коштів, необхідних для придбання нового капіталу.

Гранична норма окупності інвестицій (r) є чистим доходом в результаті інвестицій, вираженим у відсотках від кожної додаткової інвестованої грошової одиниці. Гранична норма окупності інвестицій визначається відніманням з граничного доходу від інвестицій всіх граничних витрат, пов'язаних з інвестиціями, за винятком граничних витрат за ставкою відсотка з капіталу, і вимірює результат у відсотках від усіх інвестованих коштів.

Різниця між граничною окупністю інвестицій r і ставкою позикового відсотка i – гранична чиста окупність інвестицій. Доти, поки r не менш i , підприємство може отримувати додатковий прибуток.

Рівень інвестицій, що максимізує прибуток, – це такий рівень, при якому гранична їх окупність дорівнює ставці відсотка з капіталу. Якщо тільки підприємство може отримувати від інвестицій граничну норму окупності (r) більшу, ніж ставка відсотка (i), по якій кошти можуть бути задані (або надані в позику), підприємство вирішить платити за позики, зроблені для фінансування інвестицій.

Більшість інвестицій довгострокові. Інвестиції в капітал розрізняються по горизонту їх часу. Повний термін служби капітальних активів (основних фондів основного капіталу) – це число років, протягом яких вони будуть приносити доходи або скорочувати витрати. Для розрахунку прибутку від довгострокових інвестицій

підприємство повинне оцінити корисний термін служби нового основного капіталу і розрахувати добавку до доходів від кожного року використання основних фондів.

Нехай C – це гранична вартість капітальних вкладень, а R_1 – це їх граничний внесок або в збільшення доходів, або в скорочення витрат виробництва (або в поєднання того й іншого) до кінця року. Гранична окупність інвестицій

$$C \times (1 + r) = R_1. \quad (1)$$

Вираз (1) показує окупність інвестицій у відсотках (r), яка до кінця року забезпечить нарощення величини C до R_1 .

Якщо C – вартість інвестицій, які принесуть R_j одиниць чистого доходу в кожний з j років, і на нього купується основний капітал із строком служби в N років, буде справедливо таке:

$$C = \frac{R_1}{(1+r)} + \frac{R_2}{(1+r)^2} + \dots + \frac{R_N}{(1+r)^N} = \sum_{j=1}^N \frac{R_j}{(1+r)^j}. \quad (2)$$

Щоб розрахувати окупність будь-яких інвестицій, треба знати C і оцінити R_j . Вирішивши рівняння щодо r , отримаємо внутрішню норму окупності інвестицій. Це темп, з яким сума C , що представляє витрати з інвестування, повинна зростати, щоб забезпечувати доходи R_j . Для визначення того, чи буде прибутковим інвестування, ця окупність порівнюється з ринковою ставкою відсотка з капіталу. Якщо $r > i$, підприємство здійснює інвестиції. Внутрішня норма окупності інвестицій має тенденцію падати з ростом розмірів коштів, інвестованих в даному році. Підприємство спочатку робить це інвестування при найвищій нормі окупності. Гранична норма окупності з інвестованого капіталу в кожному даному році має тенденцію зменшуватися в зв'язку зі збільшенням розмірів інвестованих фондів. Ринкова ставка позичкового відсотка є важливим фактором, що визначає ціни на право власності на основні фонди. Чим вище ставка позичкового відсотка, тим нижче ціна основних фондів. Ціна основних фондів на ринку з досконалою конкуренцією визначається їх теперішньою та майбутньою здатністю приносити дохід, терміном служби і ринковою ставкою позичкового відсотка.

Поточна вартість основних фондів, які приносять чистий дохід R_j в рік протягом n років, має вигляд:

$$PV = \sum \frac{R_j}{(1+r)^j}, \quad (3)$$

де $j = 1, \dots, n$.

На ринку капіталу з досконалою конкуренцією ціна основних фондів повинна дорівнювати їх поточній вартості. Якщо ринкова ціна основних фондів менше, ніж поточна вартість майбутніх доходів, можливих для їх власника, то від їх покупки можна отримати прибуток. Це збільшує попит на основні фонди і їх ціну до величини, що дорівнює їх поточної вартості.

У довгостроковому плані ціна основного капіталу повинна дорівнювати і його поточній вартості і його середнім витратам виробництва при припущенні, що капітал

продається на ринку з конкуренцією. Якби ціна була нижче витрат виробництва, виробники нових засобів виробництва не змогли б покрити альтернативної вартості цих продуктів. Пропозиція засобів виробництва впала б, і ціна збільшилася. Аналогічно, якщо ціна більше середніх витрат, нові виробники на ринку засобів виробництва збільшили б пропозицію засобів виробництва, і в результаті ціна на них впаде.

Розглянуті теоретичні аспекти поставленої проблеми мають практичне значення при вирішенні реальних завдань. Наприклад, при визначенні вартості майна та при розрахуванні амортизації. Існують кілька методів оцінки майна. У вітчизняній і зарубіжній практиці вони істотно розрізняються. В Україні найбільш поширеним є метод витрат. Він являє собою оцінку окремих груп активів підприємства (основні активи та оборотні активи, будівлі, нематеріальні активи та ін.). Для отримання ринкової вартості підприємства її слід зменшити на частини пасиву (боргові зобов'язання). Тобто оцінка майна державного підприємства або окремих інвентарних об'єктів при викупі здійснюється по відновній вартості майна з урахуванням його складу.

Інший метод, широко застосовуваний в зарубіжній практиці при оцінці вартості майна і використовується в Україні метод капіталізації доходу, або метод дисконтування прибутку. Основою розрахунків є динаміка рентабельності підприємства, яка обчислюється на основі дисконтування грошових надходжень. При цьому треба нівелювати фактор інфляції. Всі доходи в майбутньому треба скоригувати на коефіцієнт дисконтування і специфічні ризики інвестицій у дане підприємство (наприклад, політичні, економічні ризики). Як правило, допускається, що підприємство буде реінвестувати прибуток. Наслідком оцінки за методом капіталізації прибутку може бути кореляція вартості об'єкта, яка була отримана методом витрат.

Звернемося до світового досвіду використання основних джерел власних фінансових ресурсів підприємств, спрямованих в основний капітал.

Загальна ставка податку на прибуток у світовій практиці діє одночасно з численними пільгами, за допомогою яких стимулюються науково-технічний прогрес, проведення природоохоронних заходів, виробництво найбільш дефіцитних видів продукції, пріоритетне будівництво промислових об'єктів і розвиток виробництв з урахуванням галузевих і регіональних особливостей.

Незважаючи на існуючі відмінності в застосуванні податкових стимулів в окремих країнах, набір основних податкових пільг обмежений наступними з них:

А) знижка з податку на прибуток підприємств у розмірі частини їх капіталовкладень в нове обладнання, виробниче будівництво. Збільшення інвестицій в основний капітал неминуче супроводжується його модернізацією, удосконаленням технологічних процесів, впровадженням високоефективного нового обладнання, в цілому сприяє інтенсивному технічному переозброєнню виробництва. Пільги з інвестицій представляються у вигляді "податкового інвестиційного кредиту". Знижка віднімається (кредитується) із суми обчисленого податку на прибуток компанії (на відміну від звичайних знижок, що віднімаються з суми доходів). Така форма надання пільги створює у компаній зацікавленість у розширенні капітальних вкладень в нові машини й устаткування за рахунок власних ресурсів.

Величина інвестиційної знижки обмежується, як правило, певною частиною податку на прибуток. Якщо розміри знижки перевищують допустиму межу, компаніям надається право переносити відповідну частину знижки або на 3 роки назад (в цьому випадку вони отримували право на повернення частини сплаченого податку на

прибуток), або на 15 років вперед, отримуючи право на відрахування відповідної суми з податку на майбутній прибуток. Встановлюваний розмір знижки залежить від економічної ситуації в країні. Наприклад, в США інвестиційна знижка застосовувалася в підвищених розмірах (до 20%) в період енергетичної кризи для заохочення капіталовкладень компаній в устаткування, що використовує дешеві енергоносії, в енергозберігаюче обладнання, а також в обладнання, призначене для зменшення забруднення навколишнього середовища;

Б) дозволу компаніям створювати за рахунок частини прибутку фонди спеціального призначення для фінансування інвестиційних програм, які не обкладаються податком. Ця пільга особливо широко застосовується в Швеції. Шведські фірми мають можливість відкладати до 50% прибутку в так звані резервні фонди майбутніх інвестицій.

Кошти, що направляються в ці фонди, зберігаються у вигляді безвідсоткових вкладів в національному шведському банку і можуть використовуватися компаніями з дозволу уряду для придбання обладнання, фінансування будівництва, а також наукових досліджень і розробок.

Спеціальні резервні фонди компаній, що створюються за рахунок неоподаткованого податком прибутку, практикуються і в Японії, проте такі фонди носять строго цільовий і часто тимчасовий характер. Так, японським підприємством надавалося право створювати спеціальні фонди для фінансування будівництва АЕС, ремонту суден, металургійного і деяких інших видів обладнання. Компаніям – виробникам ЕОМ дозволялося створювати резервні фонди на випадок можливих фінансових втрат. Компанії, що виробляють засоби програмного забезпечення ЕОМ, мали право направляти в резервний фонд до 25% прибутку.

Дія знижки з податку на прибуток в розмірі частини витрат компаній на НДДКР надає компаніям право списувати за статтями поточних витрат витрати на наукові дослідження та експериментальні розробки, включаючи витрати на наукове обслуговування і апаратуру. Значні пільги надаються в Канаді – дозволяється не тільки відносити до поточних витрат всі витрати компаній на НДДКР, а й віднімати з валового доходу при визначенні прибутку, що підлягає обкладенню податком, 50% приросту зазначених витрат у порівнянні із середньорічним рівнем таких витрат за попередні три роки.

У Німеччині стимулювання інвестицій компаній в устаткування здійснюється через надання цільових безоплатних субсидій підприємствам, що освоюють нову технологію; надання пільгових кредитів фірмам (до 50% коштів, що витрачає власник фірми на модернізацію виробництва, освоєння випуску нових товарів, а також у заходи щодо раціонального використання енергії), річний обсяг продажів яких не перевищує 300 млн. євро; страхування банківських кредитів на закупівлю нового обладнання за рахунок державного бюджету.

У деяких країнах компанії заохочують розширювати масштаби наукових досліджень і розробок за допомогою знижки з податку на прибуток у розмірі частини приросту витрат компаній на НДДКР. У США і Японії з податку на прибуток підприємств віднімається 20%, у Франції – 25% приросту витрат компаній на НДДКР. Причому, в окремих країнах по-різному визначається період порівняння – рівень попереднього року, або, наприклад, середньорічний рівень за попередні три роки.

До пільг відносяться також поточні витрати витрат компаній на деякі види обладнання (як правило, це обладнання, яке використовується в наукових дослідженнях);

В) обкладання прибутку підприємств за зниженими податковими ставками (зазвичай ця пільга надається невеликим компаніям).

В Японії стандартна ставка на прибуток – 42%, для невеликих компаній – 30%, а в Англії відповідно 35 і 29%, Канаді – 28 і 12%. У США стимулювання невеликих компаній здійснюється за допомогою пільгового оподаткування перших 75 тис. дол. прибутку. Податкова ставка на прибуток підприємств до 50 тис. дол. дорівнює 15%, на прибуток понад 50 і до 70 тис. дол. – 25%, понад 75 тис. дол. – 34%.

У США, Канаді, країнах Західної Європи та інших застосовуються спеціальні заходи, що стимулюють приплив капіталу в компанії, які спеціалізуються на фінансуванні невеликих наукомістких фірм. У Франції діє закон, що передбачає звільнення від податку фондів, призначених для ризикового бізнесу. В Англії передбачені податкові пільги вкладникам, які купують акції нових венчурних компаній. У США був прийнятий закон, що передбачає зниження до 20% податку на дохід від операцій і збільшення капіталу в венчурних підприємствах.

В Україні законодавством тільки для новостворених кооперативів і малих підприємств передбачено звільнення в перші два роки роботи від податку на прибуток в тому випадку, якщо більше 50% в сумі виручки від реалізації продукції припадає на такі види діяльності: переробка сільськогосподарської продукції; будівництво; проведення ремонтно-будівельних робіт; виробництво будівельних матеріалів. Пільгове оподаткування не передбачене для науково-технічних організацій і малих підприємств, що працюють за типом венчурних фірм, що займаються впровадженням технічних нововведень, випуском нових видів продукції і наданням нових послуг.

Крім перерахованих вище податкових пільг, податкова політика окремих країн передбачає пільги не тільки на витрати, але і результати виробництва. Наприклад, в Японії з метою підвищення продуктивності обладнання, оновлення асортименту продукції звільняються від податків 20% проданої протягом трьох років продукції з моменту впровадження її у виробництво. Ще більшою мірою державні заходи стимулювання звернені на таку пріоритетну сферу, як математичне забезпечення ЕОМ, всі доходи від якої не обкладаються податком.

Відомі два основних способи прискорити амортизацію основного капіталу. Перший (лінійний) спосіб полягає в штучному скороченні тривалості періодів амортизації і відповідно в завищенні річних норм амортизації. Другий спосіб полягає в тому, що без скорочення встановлених державою нормативних термінів служби в перші роки амортизаційні відрахування підвищені в порівнянні з рівномірним методом в основному за рахунок використання методів прискореної амортизації (кумулятивний, метод зменшення залишку).

У більшості розвинених країн в тій чи іншій формі застосовуються системи прискореного списання основного капіталу, що дозволяють в перші роки списувати на витрати більшу частину його вартості. Наприклад, у Великій Британії дозволялося списувати в перший рік до 100% вартості виробничих машин і устаткування і до 25% вартості будівель в певних регіонах. У Франції в перший рік експлуатації обладнання, що використовується в НДДКР, а також призначеного для очищення від забруднення води і повітря, списується на витрати 50% його вартості. Ставка амортизаційних відрахувань на обладнання для охорони навколишнього середовища в Німеччині в рік придбання становить 60%, а в наступні 4 роки – 10%.

У найбільш завершеному вигляді система прискореної амортизації застосовується в США. Списанню підлягає весь обсяг основного капіталу без вирахування ліквідаційної вартості. Прискореній амортизації підлягає тільки активна частина

основного капіталу, розбита на 6 класів по встановлених термінах служби з використанням різних методів списання. Виробничі будівлі і споруди мають встановлений термін служби 31,5 року і можуть бути амортизовані тільки за методом прямолінійного списання.

Система прискореної амортизації дозволяє компаніям у перші роки експлуатації нової техніки при рівних умовах збільшувати свої фінансові ресурси. За останні десятиліття виявилася тенденція зростання частки амортизації в загальному обсязі капіталовкладень в економіці розвинених країн. Так, наприклад, в США вона зростає в середньому приблизно з 50-58% до 70-75% за останні 5-20 років, в Німеччині – з 30-37% до 55-60%, в Японії – з 32-35% до 45-50%. Досвід застосування систем прискореної амортизації в промислово розвинених країнах показує, що ціни на нові інвестиційні товари практично не зростають.

Висновки. Україна продовжує демонструвати спадну динаміку основних макроекономічних показників і нестабільність розвитку. Серед чинників дестабілізації фінансово-інвестиційної системи виокремлено застарілу технічну базу виробництва, яка вимагає термінового оновлення. За відсутності достатньої кількості фінансових ресурсів з держбюджету, місцевих бюджетів за несприятливої тарифної політики уряду, коштів іноземних інвесторів підвищується роль і значення амортизаційних відрахувань як джерела власних ресурсів підприємств. Нарахована амортизація у 2011-2018 роках значно перевищувала капітальні інвестиції. Відсутність контролю за освоєнням підприємствами капітальних інвестицій у промисловість за рахунок сум амортизації сприяла низькій питомій вазі капітальних інвестицій, профінансованих за рахунок амортизаційних відрахувань, що підтверджує відсутність інвестиційних ознак у грошових амортизаційних потоках підприємств.

Структура капітальних інвестицій за видами активів залишається з 2000 р. майже незмінною (будівництво, машини, обладнання, транспорт), тобто відбувається звужене відновлення виробництва на старій технічній основі.

Четверта промислова революція обумовлює інвестиції в інтелектуальний капітал (нематеріальні активи), обсяги яких залишаються малими.

Доцільно застосування зарубіжного досвіду розвинених країн у фінансуванні процесів технічного оновлення виробництва через використання знижок з податку на прибуток, створення фондів спецпризначення для фінансування інвестиційних програм, податковий інвестиційний кредит, систему прискореної амортизації. Зростання частки амортизації у валових капіталовкладеннях свідчить про підвищення ролі відшкодування вибуття у відтворенні основного капіталу, що дуже важливо для технічного оновлення виробництва, інтенсифікації інвестиційного процесу, оскільки фактично знижує стимули до розширення нового будівництва, а тим більше – до зростання обсягів незавершеного будівництва.

Перехід на фінансову концепцію амортизації і спрямування її на формування фінансового резерву для потреб відтворення основних засобів потребує законодавчих змін у бухгалтерських і податкових нормативних документах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макмиллан Ч. Японская промышленная система. – М.: Прогресс, 1988. – 400с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. World Bank. Foreign direct investment, net inflows (% of GDP). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/bx.klt.dinv.wd.gd.zs>

4. Кафка С.М. Зміст і призначення амортизації основних засобів: зб. наук. праць // Економічний аналіз. – 2017. – Т.27. - №1. – С.270-279.
5. Лазебник Л.Л. Оновлення основних засобів в Україні: проблеми їх амортизації та використання // Економіка України. – 2018. - №8. – С.62-72.
6. Могилова М.М. Оптимізація методів та норм амортизації основних засобів сільського господарства: зб. наук. праць // Економічний аналіз. – 2015. – Т.19. - №3. – С.55-62.
7. Островецький В.І. Амортизаційна політика України в системі інструментів податкового стимулювання інвестиційно-інноваційної активності // Економічний вісник Донбасу. – 2017. - №2. – С.121-131.
8. Швець Н.В. Амортизаційна політика підприємства: проблемні питання // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2016. - №6. – С.199-202.